

A close-up photograph of a wooden door with a brass handle and a blue textured glass panel. The door is made of dark wood and features a large, ornate brass handle. The glass panel is made of blue, textured glass with a wavy pattern. The door is set in a wooden frame.

ERFGOED BRUSSEL

April 2017 | Nr 22

Dossier **ART NOUVEAU**

Varia **DE EIGENDOM *LE FÉBURE***
REMIGIO CANTAGALLINA

ERFGOED BRUSSEL

April 2017 | Nr 22

Dossier ART NOUVEAU

Varia DE EIGENDOM LE FÈBRE
REMIGIO CANTAGALLINA

HET RÉSEAU ART NOUVEAU NETWORK

EEN EUROPEES SAMENWERKINGSVERBAND VOOR DE VALORISATIE VAN DE ART NOUVEAU

ANNE-LISE ALLEAUME

COÖRDINATOR VAN HET RÉSEAU ART NOUVEAU NETWORK

Tentoonstelling *Flora's Feast*, in het CIVA in 2016 [© M. Litt].

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voert een actief conserverings- en valorisatiebeleid voor het Brusselse art-nouveau-erfgoed. Het ligt tevens aan de basis van een Europees samenwerkingsnetwerk dat zich specifiek voor dit erfgoed inzet. Al meer dan 18 jaar promoot het *Réseau Art Nouveau Network*, dat hoofdzake-

lijk uit Europese steden en instellingen bestaat, de studie, het behoud en de valorisatie van dit erfgoed, dat ondanks zijn universeel erkende waarde nog al te vaak wordt bedreigd.

Alles begon met het succesrijke internationale festival Europolia 1996 rond de Belgische architect Victor Horta,

aan wie toen voor het eerst in België een grote retrospectieve tentoonstelling werd gewijd. Charles Picqué, de toenmalige minister-president, die ook bevoegd was voor Erfgoed, drukte de wens uit om dit initiatief ook een internationale dimensie te geven door een uitwisselingsnetwerk op te zetten tussen steden met een

rijk art-nouveau-erfgoed. De Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest liet daartoe, met de wetenschappelijke medewerking van het Hortamuseum, een haalbaarheidsstudie uitvoeren om de bereidwilligheid van de potentiële partners en de opportuniteit van een dergelijk initiatief te onderzoeken.

EEN EUROPEES SAMENWERKINGSNETWERK

Een aantal bekende art-nouveau-steden (waaronder Barcelona, Nancy, Glasgow, Boedapest, Helsinki, Ljubljana, Palermo, Riga, Wenen,...) was meteen in dit ambitieuze project geïnteresseerd. Ondanks de verscheidenheid van hun erfgoed werkten ze samen een gemeenschappelijk activiteitenprogramma uit. In 1999 kregen deze steden een eerste subsidie van de Europese Commissie (Programma 'Culture 2000'), waarmee ze de basis van het netwerk konden leggen.

Dit initiatief weerspiegelde het gelijkwaardige creatieve elan van kunstenaars uit heel Europa die rond de eeuwwisseling tussen de 19de en 20ste eeuw een omwenteling in het bestaande vormenrepertoire op gang wilden brengen. De wereldtentoonstellingen, kunstmagazines en andere publicaties bevorderden niet alleen de verspreiding van deze stijl onder het grote publiek maar stimuleerden ook talrijke uitwisselingen tussen kunstenaars die met elkaar correspondeerden, reisden, elkaar ontmoetten en beïnvloedden. Elke stad ontwikkelde echter haar eigen versie van de art nouveau op basis van lokale kenmerken – motieven, materialen, geschiedenis – zowel in de architectuur als in de sierkunsten. Deze verscheidenheid van stijlen, in combinatie met een gezamenlijk gedachtengoed (Jugendstil in Duitsland, Style Liberty in Italië, Style Sapin in Zwitserland, Modernisme in Spanje, Sezessionsstil

in Oostenrijk...), maakte van de art nouveau een uitgesproken Europese beweging.

Achttien jaar en vier Europese projecten later is het *Réseau Art Nouveau Network* een vzw onder Belgisch recht bestaande uit een twintigtal instellingen, hoofdzakelijk in Europa, die steden of regio's vertegenwoordigen met een betekenisvol erfgoed dat dient te worden beschermd en verdedigd.

Inderdaad, naast de grote steden, omvat het netwerk ook minder bekende steden die kunnen bogen op een patrimonium dat evengoed internationale erkenning verdient. Zo is er, op nog geen 30 kilometer van Barcelona, Terrassa, met zijn industriële art-nouveau-architectuur die zich onder meer onder leiding van architect Lluís Muncunill ontwikkelde. De kunstenaarskolonie van de Mathildenhöhe in Darmstadt (Duitsland) was eveneens een kweekvijver voor jonge kunstenaars die streefden naar een revolutie in architectuur en interieurdecoratie. Als getuigen vindt men er nog steeds werken en gebouwen van Joseph Maria Olbrich, Peter Behrens en Hans Christiansen. De stad Ålesund (Noorwegen), die in 1904 bijna volledig in de as werd gelegd, kreeg de steun van een vijftigtal Noorse en Duitse architecten, die meer dan 320 gebouwen in art-nouveaustijl heropbouwden. Zo ontstond het wellicht meest volledige stedelijke landschap in deze stijl in Europa. Of komt die titel eerder toe aan het centrum van Riga, dat een van de grootste concentraties aan art-nouveaugebouwen bevat? Aan de andere kant van de Atlantische Oceaan zijn de gebouwen van Havana merendeels het werk van geëmigreerde Catalaanse architecten of van Cubanen opgeleid in Barcelona, Parijs of Brussel. In tegenstelling tot de Europese art-nouveau, waar het vaak om een totaalkunst gaat, is deze

'tropische' versie eerder ornamenteel en beperkt ze zich vooral tot gevels (smeedwerk, lijstwerk, glas-in-loodramen...).

De voorbije jaren heeft het netwerk zich tot Midden-Europa en de Balkan uitgebreid. Het veelvormige karakter van deze stijl met zijn uiteenlopende invloeden wordt hierdoor nogmaals benadrukt: in Oradea (Roemenië), Subotica (Servië) en Szeged (Hongarije) bestaan de Wiener Sezession, de Franse en Belgische art nouveau, de Hongaarse nationaal-romantische stijl en de Duitse Jugendstil broederlijk naast elkaar.

De instellingen die lid zijn van het netwerk verschillen van elkaar, niet alleen door hun territoriale ontwikkeling (de meeste zijn gemeentelijk, andere zijn gewestelijk, zoals het Brussels Hoofdstedelijk Gewest of de regio Lombardije), maar ook door hun aard (musea, onderzoeksinstellingen, stichtingen, gemeentebesturen, toeristische diensten en lokale erfgoedverenigingen). Allen delen ze echter dezelfde overtuiging dat het op lange termijn nodig is goede praktijken, studie en knowhow op Europees niveau samen te brengen om het erfgoed doeltreffend te beschermen en te valoriseren. Sommige instellingen hanteren dit lidmaatschap als een kwaliteitslabel dat de overheden en lokale politici kan overtuigen van het belang van dit patrimonium, van de noodzaak om het te beschermen en restauratie- en sensibiliseringscampagnes op te zetten.

Net als de toenmalige uitwisselingen en onderlinge beïnvloeding van architecten, kunstenaars en ambachtslui, ontmoeten plaatselijke experts en specialisten in verschillende disciplines elkaar tweemaal per jaar in de verschillende lidsteden van het netwerk (hun laatste ontmoeting vond in maart 2017 in Brussel plaats, in het kader van het BANAD Festival). Samen ontwikkelen ze acties die op

twee verschillende doelgroepen mikken: enerzijds de experts en professionals uit de sector (onderzoekers, restauratiespecialisten, de toerismebranche...), anderzijds het grote publiek.

VIER EUROPESE PROJECTEN

Dankzij de opeenvolgende subsidies van de Europese Commissie hebben de leden van het netwerk enkele Europese meerjarenprojecten op touw kunnen zetten om verschillende thema's uit te diepen en activiteiten voor verschillende doelgroepen uit te werken.

Na het eerste project, de startfase van het netwerk, spitste 'Art nouveau in wording' (2001-2004) zich toe op 13 Europese steden waarin de art nouveau nu eens utopisch was en dan weer een nieuwe functie kreeg, of zelfs werd vernield in het kader van andere stedenbouwkundige projecten. De sociale, politieke en economische context waarin de art nouveau zich ontwikkelde, was het thema van het derde project, 'Art nouveau &

Maatschappij' (2005-2008). Tot slot lanceerde 'Art Nouveau & Ecologie' (2010-2015) een interdisciplinaire denkoefening over de band tussen de art nouveau en de natuur; daarbij werd het grote publiek in Europa bewust gemaakt van de ecologische problemen waarmee de partnersteden worden geconfronteerd, zoals het effect van het klimaat op de bewaarde art-nouveaugebouwen, of het belang van de duurzame innovaties uit die tijd en de middelen om ze behouden.

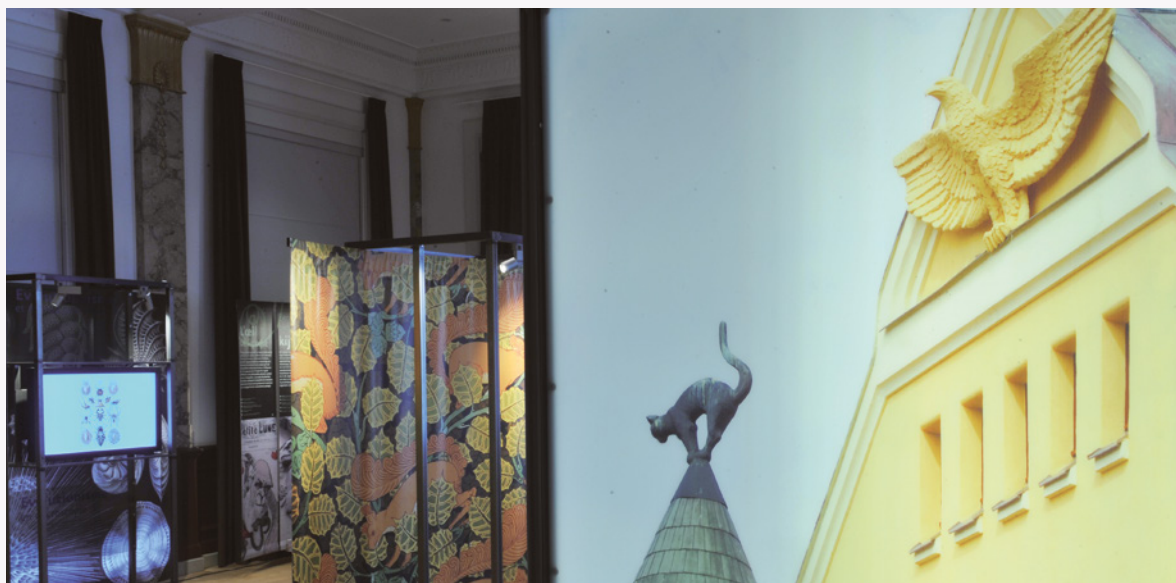
In het kader van al deze projecten werden colloquia en conferenties georganiseerd die voor iedereen toegankelijk waren, met als doel kennis te delen. Multilaterale uitwisselingen, in de vorm van rondetafelgesprekken, waren dan weer bestemd voor de professionals, die aldus de mogelijkheid kregen hun ervaringen met anderen uit te wisselen.

Naast deze ontmoetingen stelden bilaterale contacten tussen de partners in staat een studieverblijf in een andere stad te organiseren of in hun eigen stad een expert te ontvangen. Zo konden de Brusselse partners hun

DE LIDSTEDEN VAN HET RÉSEAU ART NOUVEAU NETWORK:

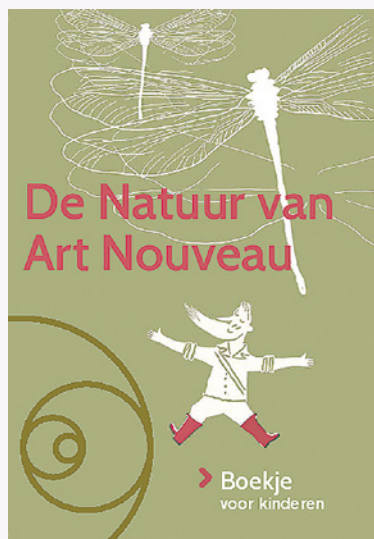
Ålesund (Noorwegen), Aveiro (Portugal), Bad Nauheim (Duitsland), Barcelona (Spanje), Brussel (België), Boedapest (Hongarije), Darmstadt (Duitsland), Glasgow (Verenigd Koninkrijk), La Chaux-de-Fonds (Zwitserland), Havana (Cuba), Ljubljana (Slovenië), Melilla (Spanje), Nancy (Frankrijk), Oradea (Roemenië), de regio Lombardije (Italië), Riga (Letland), Subotica (Servië), Szeged (Hongarije), Terrassa (Spanje), Wenen (Oostenrijk).

Drie instellingen vertegenwoordigen er de Brusselse art nouveau: de Gewestelijke Overheidsdienst Brussel (Directie Monumenten en Landschappen), het Hortamuseum en de CIVA Stichting. Horta et la Fondation CIVA.

Afb. 1

Zicht op de tentoonstelling *De natuur en de art nouveau*, in het BIP eind 2013 (© M. Vanhulst).

Afb. 2

Omslag van het educatief boekje *De natuur van art nouveau* dat bij de gelijknamige tentoonstelling hoort (© Les Freds).

kennis uitdiepen omtrent, onder meer, de Arts & Crafts-beweging en het Engelse behang in Groot-Brittannië, of kon een restauratrice de sgraffiti en de restauratietechnieken in Barcelona gaan bestuderen om deze goede praktijken naderhand in Brussel te kunnen toepassen.

Het grote publiek van zijn kant kon de voorbije jaren verschillende rondreizende tentoonstellingen bezoeken die het netwerk organiseerde, zoals 'De art nouveau in wording', of, recenter, 'De natuur en de art nouveau'. Vertrekkend vanuit *Les fleurs du mal*

van Baudelaire namen de commissaris en de partnersteden de bezoeker mee op een originele ontdekkingsstocht van de art nouveau en haar band met de natuur. Daarbij werd niet alleen haar poëtische aspect beklemtoond, maar ook haar banden met de wetenschappelijke ontdekkingen uit die tijd. Nadat ze eind 2013 in Brussel te zien was (afb. 1), reisde deze tentoonstelling door naar de 14 lidsteden van het netwerk; ze is thans te zien in Casa Darvas - La Roche in Oradea, alsook in het Palacio del Segundo Cabo in Havana, dankzij het kaderakkoord tot samenwerking tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Havana uit 1999.

Van meet af aan besteedde het netwerk bijzondere aandacht aan het educatieve aspect en aan de sensibilisering van het jonge publiek voor het behoud van het art-nouveaupatrimonium. Naast ludieke doe-boekjes laten diverse, voor iedereen toegankelijke online activiteiten (puzzels, parenspellen, geheugen, enz.) deze doelgroep de kenmerken van de stijl ontdekken (afb. 2).

DE TOEKOMSTIGE PROJECTEN VAN HET NETWERK

Naast de organisatie van de Internationale Dag van de Art Nouveau, elk jaar op 10 juni, bereiden de leden van het netwerk op ini-

hun gemeenschappelijke acties (gratis downloads van lezingen, wetenschappelijke en educatieve publicaties, ...). Maar ook kinderen kunnen hier op een speelse manier deze kunststroming ontdekken!

Talrijke wetenschappelijke artikels en studies, bibliografieën, maar ook een lijst van links en een wereldwijde evenementenagenda van de art nouveau worden regelmatig bij-

tiatief van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een Europees project voor dat aan art-nouveau-interieurs is gewijd; daartoe rekt het op een nieuwe subsidie in het kader van het programma *Creative Europe* (2014-2020) van de Europese Commissie. De lidsteden ontwikkelen tevens diverse transversale projecten, in samenwerking met de steunende leden van de vereniging (de Vrienden van het RANN).

De verscheidenheid van het art-nouveaupatrimonium van de lidsteden is niet alleen een uitdaging voor het netwerk, ze vormt er ook de rijkdom van. Het netwerk kreeg in 2014 dan ook terecht het label 'Culturele Route van de Raad van Europa', wat de kwaliteit van het partnerschap eens te meer bevestigde. Het netwerk zou echter niet kunnen bestaan zonder de motivatie en inzet van de specialisten en de steun van de politieke overheden van de lidsteden. In dat opzicht heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een bijzondere inspanning geleverd, niet alleen op het gebied van human resources maar ook als coördinator van ambitieuze Europese projecten.

Vertaald uit het Frans

DE WEBSITE VAN HET RÉSEAU ART NOUVEAU NETWORK

Dit informatieplatform, beschikbaar in 11 talen, is bestemd voor kunstliefhebbers en specialisten van de art nouveau. Men vindt er informatie over de lidsteden en hun actualiteit (informatie over het erfgoed en de plaatselijke kunstenaars, tentoonstellingen, bezoeken,...) en over

gewerkt om u op de hoogte te houden van alles wat met deze veelzijdige stijl te maken heeft.

Ontdek het *Réseau Art Nouveau Network* ook op Facebook en Pinterest!

www.artnouveau-net.eu

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basy, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Murielle Leseqque,
Griet Meyfroots, Cecilia Paredes
en Brigitte Vander Bruggen.

EINDREDACTIE IN HET NEDERLANDS

Paula Dumont en Griet Meyfroots

EINDREDACTIE IN HET FRANS

Stéphane Demeter

SECRETARIAAT VAN REDACTIE

Murielle Leseqque

COORDINATIE VAN ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

COORDINATIE VAN DE DOSSIER

Murielle Leseqque

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Werner Adriaenssens, Anne-Lise
Alleaume, Françoise Aubry, Caroline
Berckmans, Olivier Berckmans, Guy
Conde-Reis, Stéphane Demeter, Denis
Derycke, Paula Dumont, Isabelle Leroy,
Marc Meganck, Christophe Mouzelard,
Muriel Muret, Isabelle Pauthier,
Michel Provost, Christian Spapens,
Brigitte Vander Bruggen, Linda Van
Santvoort, Tom Verhofstadt, Wivine
Wailliez, Benjamin Zurstrassen.

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Erik
Tack, Data Translations Int.

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Wim Kenis,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt en
de leden van het redactiecomité.

VORMGEVING

La Page sprl

ONTWERPER VAN DE MAQUETTE

The Crew communication sa

DRUK

IPM printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt, Brigitte
Vander Bruggen.
bpeb@sprb.irisnet.be

BEDANKINGEN

Mathilde Bell Andrade, Michel Gilbert,
Michel Huynh, Robrecht Janssen,
Tom Verhofstadt, Soetkin Vervust.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Wakhine, directeur-generaal
van Brussel Stedenbouw en Erfgoed/
Gewestelijke overheidsdienst
Brussel, CNN – Vooruitgangstraat
80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Monumenten en
Landschappen – Cel Sensibilisatie
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel
[http://www.erfgoed.brussels
broh.monumenten@gob.irisnet.be](http://www.erfgoed.brussels
broh.monumenten@gob.irisnet.be)

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden zij
verzocht zich kenbaar te maken bij de
Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

LIJST MET AFKORTINGEN

AML – Archives et Musée de la Littérature
APEB – Association pour l'Étude du Bâti
CIDEP – Centre d'Information, de
Documentation et d'Étude du Patrimoine
DCBSO – Documentatiecentrum van
Brussel Stedelijke Ontwikkeling
GOB – Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
KBS – Koning Boudewijnstichting
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
KMKG – Koninklijke Musea voor
Kunst en Geschiedenis
KMSKB – Koninklijke Musea voor
Schone Kunsten van België
MSB – Museum van de Stad Brussel
SAB – Stadsarchief Brussel
ULB – Université libre de Bruxelles
VUB – Vrije Universiteit Brussel

ISSN

2034-578X

WETTELIJK DEPOT

D/2017/6860/009

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

Erfgoed Brussel Reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez
Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen
010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

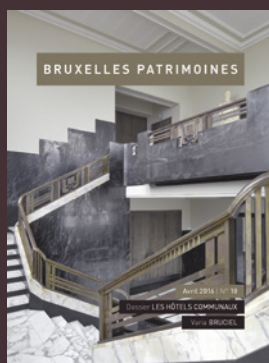
011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken
en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

www.erfgoed.brussels

BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

10 €

ISBN 978-2-87584-142-1